

Ko sargāt Riežupē

DABAS PARKS RIEŽUPE

◆ Dibināts 1977. gadā. Programmas *Natura 2000* teritorija, platība – ap **450 ha**.
◆ Nozīmīga nogāžu un gravu mežu, upju straujteču un smilšakmens atsegumu aizsardzības vieta. Tajā atrodas ģeoloģiski objekti – Riežupes ūdenskritums, atsegumi un smilšu alas, kas Latvijā ir visgarākās.

RIEŽUPE

◆ Sautka arī Reža, Režupe, augštecē – Mizas grāvis, vidustecē – Rimzātupe, lejtecē – Liekne.
◆ Ventas labā krasta pieteka Rumbas pagastā. Sākas pie Kabīles. Garums – 42 km. 5 km lejtecē plūst cauri īpaši aizsargājamajai dabas teritorijai.
◆ Ventas labā krasta pieteka Rumbas pagastā. Sākas pie Kabīles. Garums – 42 km. 5 km lejtecē plūst cauri īpaši aizsargājamajai dabas teritorijai.

TOP JAUNS AIZSARDZĪBAS PLĀNS

Nobeigumam tuvojas Kuldīgas novada Riežupes dabas parka aizsardzības plāns 12 gadiem, ko pēc Dabas aizsardzības pārvaldes pasūtījuma izstrādā Daugavpils universitāte. Tā sauktie lauka darbi upē bija vajadzīgi tāpēc, lai precizētu ihtiofaunas pašreizējo situāciju. Jau drīz sabiedriskajai apspriešanai tiks nodota plāna otrā redakcija. Riežupē ir faktiski vienīgā vēra ņemamā ūdenstece šajā aizsargājamajā teritorijā. Tur ir arī atsevišķi grāvji un nelieli strauti vai upes, no kurām viena ietek Ventā, pārējās – Riežupē.

AR LIELU KRITUMU

Riežupes dabas parks atrodas Ventas lielbaseinā un ietilpst Austrumkursas augstienes upju hidroloģiskajā rajonā. Riežupes garums ir 42 km, bet plūdums cauri aizsargājamajai teritorijai – nepilni 5 km. Tā kā dabas parkā kopējā upes gultnes augstuma starpība ir 7,5 m un vidējais kritums – 1,53 m/km (dažviet pat 2,7 m/km), tā ir ritrāla jeb augsta krituma vidēji maza upe ar smiltis, grants un akmeņu gultni. Tas arī nosaka Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamo biotopu – upju straujteces.

IEPRIEKŠ PĒTĪTS MAZ

Līdz šim zinātnieki ar Riežupes zivju analīzi nav aizraušies. Upe gan iekļauta 2006. gada pētījumā par bioloģiskās kvalitātes raksturlielumiem, taču rezultāti atrodas Latvijas upju kopējā apskatā un atsevišķi nav norādīti. Dažas rei-

zes kopš 2000. gada Riežupē zivis uzskaitījuši *Bior* pētnieki, bet tad dabas parkā pilnībā atradās tikai viens uzskaites parauglaukums, savukārt otrs – daļēji ārpus tā. Vairākas reizes uzskaitīti nēģu kāpuri.

NĀK NO VENTAS

Riežupē konstatētas 14 zivju sugas: akmeņgrauzis, asaris, baltais sapals, bārdainais akmeņgrauzis, grundulis, karūsa, mailīte, platgalve, rauda, sapals, spidīlķis, strauta forele, trisadatu stagars, viķe, kā arī nēģu kāpuri (upes vai strauta). Kāpuru stadijā droši noteikt nav iespējams, taču Riežupē, visticamāk, ir abu sugu nēģi. Vēl uz nārstu ienāk arī strauta foreles anadromā forma – taimiņš.

„Nēģi ir, un tie nāk no Ventas,” teic K.Abersons. „Pat īpaši nav jāpēta, jo par šīs sugas esamību liecina upē sabūvētie tači – citādi nevienlaiku velti netērētu, riskējot tikt pieķertam maluzvejniecībā.”

VIETĒJĀS NOZĪMES

Vairākas minētās sugas iekļautas gan Latvijas, gan starptautiskajās aizsardzības aktos. Taču pēc zinātnieku secinājumiem zivju un nēģu sugu aizsardzībā Riežupes daļai, kas tek dabas parkā, ir tikai vietēja nozīme, piemēram, strauta nēģu, platgalves un strauta foreles atradnei, kā arī taimiņa un upes nēģa dabiskās dzimšanas vietai. Šīs sugas Latvijā ir izplatītas, tās sastopamas arī Ventā un citās tās baseina ūdensteecēs, tāpēc plašākā mērogā Riežupes dabas parka galvenajai upei nozī-

me ir maza. Savukārt spidīlķi un akmeņgrauži atrasti tikai lejtecē Ventas tuvumā, un šīs sugas, visticamāk, saistītas ar lielo upi.

LAŠVEIDĪGO MONITORINGS

„Tā kā Riežupē ir lašveidīgo upe, tai būtu vajadzīgs šo zivju sugu monitorings,” stāsta K.Abersons. „Vienlaikus ir uzskaiti, kas vajadzīga dabas aizsardzības plānam, arī turpmākajiem pētījumiem izraudzījāties divus parauglaukumus – tā, lai tiem var piekļūt un tās vietas būtu piemērotas lašveidīgajām zivīm. Viens parauglaukums ir lejtecē kādus 300 metrus zem tilta, otrs – pie tā.”

TAIMIŅU UN FOREĻU VIETĀ

„Nav tā, ka neatradām nemaz, bet cerēju, ka lašveidīgo būs vairāk,” turpina pētnieks. „Lašu mazuli pārsteidza, jo tik mazās upēs tie nemēdz būt. Riežupē vairāk piemērota tādiem kā taimiņš vai strauta forele. Izskatās, ka vietas tagad diezgan labas. Platgalves, akmeņgrauži – tie jau te ir.

Lai gan esmu dzimis kuldīdznieks, Riežupi pētīt īpaši nav nācies. Esmu bijis populārākajās vietās – lejtecē pie smilšālām, arī pie tilta, kas tagad pārbūvēts tikai gājējiem. Tie tādi smuki straujteces posmi, bet pa vidu ir arī palēnas, padziļas vietas, kurās mīt parastās upju un ezeru zivis: asari, raudas, sapali. Diezgan daudz, turklāt lielas un skaistas.”

TRAUCĒ CAURTEKA

Viens no lietderīgākajiem darbiem būtu pārbūvēt caurteku pie

„Pirmais pārsteigums – Riežupē lašveidīgo ir maz, otrs – daži atrastie īpatņi ir tieši lašu sugas. Tomēr kopumā fauna saglabājusies,” tā pēc zivju resursu izpētes atzīst zinātniskā institūta *Bior* ihtologs Kaspars Abersons.

Udenstūrisma maršrutos Riežupē ir iekļauta, tomēr laivotāju vidū nav populāra, jo ir aizaugusi, ūdens līmenis vasarā ļoti zems.

Nēģi šo caurteku vēl spēj pārvārtēt, citādi augšpusē to ķeršanai nebūtu sabūvēti nelegāli tači, tomēr zivju migrācija no Ventas ir ļoti apgrūtināta.

jošām zivīm tā būve ļoti traucē,” norāda eksperts.

MELIORĀCIJA, BEBRI UN CITI ŠĶĒRŠĪ

Sugu daudzveidības izmaiņas, iespējams, veicinājusi ūdens kvalitāte. Riežupē gan dabas parkā, gan augšpusē tā ievadīti meliorācijas grāvji, kas dresnē virszemes ūdenus. Līdz ar mākslīgi veidoto noteci upē var nonākt apkārtnes piesārņojums. Nelabvēlīgas apstākļus sargājamajām zivīm rada bebru aizsprosti un citi šķēršļi. Pavasara palos ūdens līmenis strauji un ievērojami var celties pat par 8–11 m virs vasaras līmeņa, kad upe viegli izstaigājama (ņemot vēra akmeņaino grunti).

LAIVOTĀJUS NEINTERESĒ

Gan Riežupē, gan Venta tajā posmā, kas tek gar dabas parku, ir iekļauta ūdenstūrisma maršrutos. Tomēr Kurzemes laivu nomu uzņēmumu pārstāvji atzīst, ka Riežupē laivotāju vidū nav populāra. Laivošanai piemērots tikai rudens un pavasaris, kad ūdens līmenis augstāks. Turklāt upe vairākas vietas aizkritusi ar kokiem. Arī Ventā pie dabas parka salīdzinājumā ar citām vietām laivotāju nav daudz, jo aiz Kuldīgas upe ir plata, bieži sastopams pretvējš. Tādējādi aizsargājamajā teritorijā ūdenstūrisms lielu slodzi un piesārņojumu nerada.

Daži laivu iznomātāji ierosinājuši Riežupi no sagāztajiem kokiem iztīrīt un sakopt arī apkārtni, izveidojot pastaigu

takas, padarot šo vietu aktīvā tūrisma cīnītājiem pievilcīgāku. Attīstot šīs iespējas, dabas aizsardzības plānā būs iekļauti nosacījumi, kā uz dabu neradīt negatīvu ietekmi.

VISI KOKI NAV JĀNOVĀC

„Vispār tas ir mīts, ka katrs koka gabals no upes jāizrauj,” piebilst *Bior* pētnieks. „Interesanti, ka tieši sagāzumos ir daudz zivju. Ja upe lašveidīgajiem patīk, 90% būs atrodami koku zaru čupā, ja apakšā ir izskalojumi un strauņītes. Protams, milzīgi sagāzumi nav vēlami ne no zivju aizsardzības, ne citiem aspektiem.”

NAV ZIŅU PAR LOMIEM

Zveja ar rūpnieciskajiem rīkiem Riežupē tāpat kā lielākajā daļā upju nav atļauta. Savukārt maksšķeršanu regulē Maksšķeršanas, vēžošanas un zemūdens medību noteikumi, jo Kuldīgas novada pašvaldība Riežupē nav pieņēmusi atsevišķus saistošus noteikumus. Maksšķernieku sarunu forumi internetā liecina, ka šeit copētāji orientējas galvenokārt uz strauta forelēm un sapaliem. Par nomakšķerēto un nelegāli nozvejoto zivju daudzumu oficiālas informācijas nav, tāpat kā par tā ietekmi uz taimiņa vai strauta foreles un upes nēģa populāciju. Citas aizsargājamo sugu zivis dabas parkā parasti netiekot maksšķerētas, lai gan Riežupē no Kuldīgas nav tālu un tai viegli piekļūt.

Dainas Tafelbergas teksts un foto

Melni plankumi lašu gaļā

Pēdējā laikā lašu ēdēji bieži jautā par hiperpigmentētiem laukumiem jeb melniem plankumiem zivju gaļā.

Pētījumi rāda, ka cilvēkiem tie nav kaitīgi un tos var vienkārši izgriezt, bet komerciālajā akvakultūrā tā ir liela problēma, jo Atlantijas laša filejas kvalitāti tie pasliktina.

Melno plankumu izplatība Norvēģijas jūrā audzēto lašu filejā palielinājusies no 7% 2003. gadā līdz 20% 2015. gadā. Izmaksas par papildu darbu (tumši iekrāsoto filejas vietu izgriešanu) un gaļas brāķēšanu pārsniedz 100 miljonus eiro gadā.

Lašveidīgajām zivīm ir tumši pigmenti (ieskaitot melanīnus). Cilvēkiem melanīni ādu padara tumšāku sauļošanās laikā, un tā ir organisma aizsargreakcija pret saules

staru iedarbību. Zivīm plankumi veidojas muskulatūrā, parasti ribu apvidū. Šai zonai raksturīga melanomakrofāgu (pigmentu veidojošo imūno šūnu) uzkrāšanās. Imūnsistēmai mijiedarbojoties ar pigmentu saturošajām šūnām, veidojas patoloģiska mus-

MAKŠĶERNIEKU STĀSTI

Ar lukturīti uz pieres, zvejas rīku vienā, nazi otrā rokā ķeros pie darba. Kolēģi, klusi ķiki not, aiz muguras pa to laiku turpina pārbaudīt ūdenus. Viena zivs, otra, trešā, desmitā, trīsdemītā... Pag, kas tad tas? Pēkšņi starp pel-doniem tiek pamanīts kaut kas divains. Apaļš, ciets, brūngans, bez zvīņām un spurām, ar kājām un spīlēm. Mammīt mīļā! Krabis! Arī tas iepīnķerējis tiklā. Lielupe? Splauj kaut trīsreiz pār plecu, izberzē acis vai kasi aiz ausis, tas tur ir, dzimīgi kustinot spīles! Ja atradu-mu nebūtu redzējuši arī pārējie puisi, liktos, ka esmu to nosapņojis, bet nē – arī kolēģi sēž aiz pārsteiguma atplestām mutēm. No kurie-ras tas te uzradies? Prātīgi atbrīvoju kustoni no slazda, un tā nu mēs apmulsuši skatāmies: es uz krabi, krabis uz mani. Līdz brīdim, kad sajūtu, ka mans pirksts diezgan sāpīgi tiek sa-spiests. Tas ir par labu krabim, jo šādu pavēr-sienu neesmu gaidījis! Plunkš, un spīļainais radījums iekrīt atpakaļ Lielupē.

Kas tas bija? Visticamāk, Ķīnas cimdīnkra-bis (*Eriocheir sinensis*), kas Latvijā ir inva-zīva suga un par kura atrašanu 2013. gadā aicināja ziņot Latvijas Dabas aizsardzības pārvalde. Ķīnas cimdīnkraja dabiskās izpla-tības areāls ir starp Vladivostoku un Dienvid-ķīnu, arī Japānas piekraste, Taivāna un Kore-ja, taču ar kuģu balastūdeņiem šis dzīvnieks nokļuvis daudzās Eiropas valstīs. Mūsdienās tas sastopams jau gar visu Baltijas jūras pie-krastrī, tostarp Rīgas jūras līcī, un pie lielāko upju ietekām. Kad Latvijā notika pirmā ūde-ņu izpēte 1932.–1937. gadā, vairāki indivīdi atrasti ezeros ar Liepāju, arī Daugavā un Liel-upē, Buļļupē un Engures ezerā.

Kāpēc par tiem ziņot? Jo tie var nodarīt postu gan vietējiem ūdeņu iemītniekiem, gan zvejniekiem. Bet tas bija sen. Un tāds bija mans apmulsums, pirmo un vienīgo reizi Lat-vijas ūdeņos sastopot šādu lomu.

Alberts Dinters

VIRTUVĒ

ZIVJU KONSERVU SALĀTI

Vajadzēs: 1 kārbu zivju konservu tomātu mērcē, 2 vāritus kartupeļus, 1 vārītu bieti, 1 sāļtū gurķi, 1 nelielu sīpolu, 4 ēd.k. skābā krējuma, pētersīļus vai lokus.

Kā pagatavot. Kartupeļus un bieti nomizo, sagriež kubciņos un liek lielākā bļodā vai mazākās četrām porcijām. Nomizo un sasmalcina arī sīpolu, sagriež gurķi – tos pārber pāri bietēm un kartupeļiem. Visus dārzeņus liek kārtām. Vīrsū – zivju konservus tomātu mērcē, krējumu un zalmus.

MAKARONU SALĀTI AR TUNCĪ UN OLĪVĀM

Vajadzēs: 500 g makaronu, 300 g ķirštomātu, bundziņu tunča savā sulā, pusi tases olīveļļas, 4 ēd.k. citrona sulas, sauju melno olīvu, sauju pētersīļu, vienu sarkano sīpolu, sāli, piparus.

Kā pagatavot. Katlīnā izvēra makaronus ar sāli. Lielā bļodā sajauc olīveļļu, citronu sulu un miziņu, šķipsnu sāls. Makaronus nokāš un saber bļodā ar mērci. Pievieno sagrieztus ķirštomātus, olīvas, rīpiņās sagrieztus sīpolus, sakapātus pētersīļus un visu nedaudz apmais. Pievieno saplacinātus tunča gabaliņus, sāli un piparus.